

Gyerekek odafigyelő segítése – Könyvismertetés

Dorothee Gutknecht & Gabriele Haug-Schnabel *Windel adé. Kinder in Krippe und Kita achtsam begleiten* (Viszlát pelenka. Bölcsődés gyerekek odafigyelő segítése)

Feiburg/Basel/Wien: Herder Verlag, 2019, p. 111
ISBN 978-3-451-37510-1, ISBN (PDF) 978-3-451-81253-8.

Márkus Éva

Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Kar

A 111 oldalas színes, igényes kiállítású könyv bölcsődében dolgozó pedagógusok számára íródott azzal a céllal, hogy segítse őket a kisgyermeknél az önálló WC-használat kialakításának a folyamatában. A könyv 12 fejezetből áll, és a csecsemőkortól körülbelül 5 éves korig tartó fejlődési időszakokkal foglalkozik. Az egyes fejezetek címe különböző színű betűkkel van szedve, a fejezet közbeni kiemelések is ezzel megegyező színű panelben vannak elhelyezve.

A szerzők már a bevezetőben felhívják a figyelmet a megváltozott perspektívára és az ezzel együttjáró korrekt szakszóhasználatra. Korábban a szükséges hólyag- és bélkontrollal még nem rendelkező csecsemőt/kisgyermeket „piszkos”nak tartották, akit ’szobatisztává’ kell tenni. Manapság kiválasztási autonómiáról beszélünk, amely egy fontos lépés a gyermek önállósodásának, önállósodásának útján. Azt is hangsúlyozzák, hogy eddig túl kevés figyelmet kapott a kortársak példakép funkciója: ha a gyermek látja a többi gyermeket a bölcsődében, óvodában, amint használják a WC-t, az segítheti őket is a saját kezdeményezésben, a pelenkahasználatról való leszokásban. A leszokási folyamat stresszel jár minden közreműködő szereplő: a gyermekek, a szülők és a pedagógusok számára; ezt is érdemes észben tartani. A szemérem, szégyenérzet és a megszégyenítés olyan alapvető fogalmak, amik felmerülnek a kiválasztási autonómia kialakulásának folyamatában: a gyerekek szégyenérzetet élhetnek át több helyzetben, de igaz ez a szülőkre és a gyermekekkel foglalkozó pedagógusokra is.

Az 1. fejezet címe önmagáért beszél: *Korábban: szobatisztaságra nevelés. Ma: a gyermek szakszerű segítése a kiválasztási-autonómia felé vezető úton.*

A megváltozott terminológia háttérében a gyermeki fejlődést és a gyermekek gondozását vizsgáló új kutatási eredmények állnak. A szerzők kiemelik, hogy a gyermekek egyéni fejlődése a kiválasztási-autonómia útján jelentősen eltérhet: ennek a háttérében állhatnak genetikai vagy szocializációs okok.

A 2. fejezet a kiválasztással (vizelet- és székletürítéssel) mint életaktivitással foglalkozik, bemutatva a család és a bölcsőde szükségszerű összjátékát, együttműködését a gyermek érdekében. Életaktivitásnak számít a kiválasztás (vizelet- és székletürítés) mellett a kommunikáció, a mozgás, a légzés, az evés, ivás, játék, öltözködés stb. Az egészséges, beteg vagy fogyatékkal élő gyermeknek odafigyelő segítséget kell adnunk az életaktivitás különböző területein. Kutatások szerint a gyermeket 6-7 évesen pelenkázják be, amíg kiválasztási-autonómmá válik.

A 3. fejezet a professzionális válaszadási magatartással foglalkozik: a rezponzivitással a kiválasztás (vizelet- és székletürítés) életaktivitás területén. A pedagógus a bölcsődében figyeli a gyermek viselkedését, észreveszi a jelzéseit, amelyek arra utalnak, hogy például pisilnie kell. Ha a gyermek izeg-mozog a széken, megkérdezi őt a pedagógus, hogy kell-e pisilnie. Így segít a gyermeknek visszatartani vizeletet, amíg együtt kiérnek a mosdóba. A könyvben a konkrét példákat vagy a gyakorlatias összefoglalókat – egy olvasóbarát tördelési megoldással – a fejezetcímnek megfelelő színű panelekben találjuk. A jelzések észlelésének központi szerepe van a rezponzív válaszadásban. A fejezet összeszedi azokat a jeleket, melyekkel a gyermek a gondozója/nevelője tudtára adja, hogy készen áll a kiválasztási-autonómiára. Ilyenek például mások mellett, ha két vizelet között már legalább két óra eltelik – ezt a száraz pelenkáról lehet észrevenni –, vagy ha éjszakánként már nem ürít székletet a gyermek. Fontosnak tartják a szerzők, hogy a pedagógus a szükségszerű 'kisebb baleseteket' kezelje megértéssel, biztassa a gyermeket, hogy nagyon jó, hogy észrevette, hogy pisilnie kell, most ugyan még túl gyorsan jött, de legközelebb majd sikerül időben szólania. Az 'utólagos bejelentés' megfelelő kezelését is kulcsfontosságúnak tartják a szerzők, hiszen a gyermek érzi, hogy megtörtént a kiválasztás (vizelet- vagy székletürítés), és jelzi ezt az őt gondozó/nevelő személynek. Ez egy fontos lépés, ezután következik majd az a fejlődési fokozat, amikor időben tudja jelezni az ingert, hogy még odaérjen a mosdóba. Tehát dicsérik meg a gyermeket az 'utólagos bejelentés'-ért, majd kísérjük ki a mosdóba, és cseréljük ki a pelenkáját. Ne szidjük meg azért, mert nem szólt időben.

A 4. fejezet a kiválasztási-autonómia kifejlődésének folyamatát írja le. Ez 2 és 4 éves kor között zajlik le a legtöbb gyermeknél. 4 éves korban a gyermekek körülbelül 20%-a nem kiválasztási-autonóm. A fejezet részletesen leírja a bél- és hólyagkontroll fiziológiai kifejlődését az életkor előrehaladtával – az első hónapoktól az 5 éves életkorig. A 4.2. alfejezet a dackorszakkal és annak a kiválasztásra, székletürítésre gyakorolt hatásával foglalkozik. A 4.3. alfejezet témája a kiválasztás nyelvi tematizálása, illetve megjelenése a játékban. Hangsúlyozzák a szerzők, hogy a pedagógus a kiválasztást, az ebben érintett szerveket, testrészeket és a kiválasztott anyagokat (széklet, vizelet) illető

verbális megnyilvánulásai semlegesek, semmiképpen ne minősítő jellegűek legyenek. A szerzők a képeskönyvek használatát is jó szívvel ajánlják.

Az 5. fejezet témája, hogy hogyan segíthetjük az átmenetet/átterést a pelenkáról a mini-WC-re vagy a bilire. A szerzők megemlítik, hogy előfordul még olyan bölcsődei gyakorlat, ami a gyermekeket 'futószalagon' pelenkázza, passzivitásra kényszerítve őket, amire a gyermek természetesen ellenállással válaszol: sír, kiabál, menekülni próbál a számára nem érthető, kellemetlen helyzetből. Piklert¹ idézik, és amellett foglalnak állást, hogy a gyermekekre figyelve, őt bevonva kell megoldani a pelenkázási helyzetet. A gyermeknek egyre több önállóságot adva, a folyamat során végig szavakkal kísérve, elmagyarázva, mi történik éppen vele, szemkontaktust tartva. Tehát semmiképpen sem a gyermeket hátulról elkapva, szótlannal a pelenkázóasztalra fektetve bepelenkázni. Igyekezzünk megnyerni a gyermeket az együttműködésnek. Ehhez időre és oldott, nyugodt, fesztelen hangulatra van szükség.

A 6. fejezet a kiválasztás és széketürítés kulturális perspektíváival ismerteti meg az olvasót. Érdekes adalékokat szolgáltat, például, hogy az Egyesült Államokban, ahol sok, eltérő kulturális hagyománnyal rendelkező ember él együtt, 21 és 36 hónapos kor közé teszik azt a kort, amikor a gyermek már WC-t használ, tehát nem pelenkázzák. Azokban a kultúrákban, ahol nem használnak pelenkát, valamivel korábban tevődik az önálló WC használat. Olvashatunk ebben a fejezetben a japán WC-kultúráról és a kínai közösségi WC-kről is, ahol még válaszfalak sincsenek. A szerzők nem tanácsolják a közös WC-rituálé kialakítását a bölcsődében, amikor a gyerekek együttesen, egy időben mennek ki WC-re, és arra kondicionálják őket, hogy mindenki egy időben végezze el a dolgát. Ehelyett arra kell megtanítani a kisgyermeket, hogy akkor menjen ki a WC-re, ha vizelet- vagy széketingert érez. A fejezet kitér a nyugati kultúrkörben terjedőfélben lévő „Diaper Free Baby” trendre is.

A 7. fejezet azzal foglalkozik, hogy a gyermek kortársai segítségével, hogy tud könnyebben a WC-használatra szokni. A már kiválasztás-autonóm kisgyermek példaképpül szolgálhat még pelenkázott társainak, illetve tőlük könnyebben meg tudja tanulni a kisgyermek utánzással a mosdó- és WC-használat és -higiénia egyes lépéseit, a levetkőzéstől a tisztálkodáson át a felöltözésig.

A 8. fejezet a mosdóhelyiséggel mint térrel és a higiéniával foglalkozik. A mosdót a tapasztalatszerzés helyszínéként is fel lehet fogni – vélik a szerzők. És szükségesnek látják a gyermekek igényeinek, életkori sajátosságainak megfelelő, kellemesebb kialakítást ezekben a terekben, és azt, hogy ne ez legyen a bölcsőde legunalmasabb, legsötétebb tere. Fontos, hogy a gyermekek ne féljenek a mosdó- és a WC-helyiségtől – sokszor rossz tapasztalatokat szereznek a kisgyerekek a WC-n vagy a mosdóban, például egyensúlyukat veszítik a túl magas WC-n, vagy megijednek a kézzárító zajától, illetve a kifúvott levegő erejétől. A fejezet foglalkozik a bilihasználattal és a pelenkázás

¹ Pikler Emmi (1959). *Mit tud már a baba?* Medicina Egészségügyi Kiadó. (szerk.)

közbeni egyszer használatos kesztyűk viselésének kérdésével is, pro és kontra érveket számba véve. A kézmosásnak külön alfejezetet szentelnek a szerzők.

A 9. fejezet az erdei óvodákkal foglalkozik a tárgyalt témával összefüggésben, illetve azzal, hogy mit lehet tenni, ha útközben, erdőben vagy játszótéren, egyszóval olyan helyen kell a gyermeknek a dolgát végeznie, ahol nincs WC vagy csak nyilvános WC van. Gyakorlati tanácsokat kapunk a szerzőktől az említett esetekre.

A 10. fejezet témája a 'kis balesetek', valamint a kiválasztással és székletürítéssel összefüggő nehézségek és zavarok. Szó esik a visszaesésről, amikor a már önállóan WC-t használó gyermek időszakosan újra bevizel, a jelenség lehetséges okairól (például testvér születése, költözés vagy haláleset a családban, új gondozónő vagy új gyermek(ek) megjelenése a csoportban), és természetesen ismét praktikus jótanácsokat is kapunk a helyzet megoldására. Megismerjük az enurézis, az enkoprézis, a WC-fóbia és a WC-elutasítás fogalmát is. Utóbbi a kisgyermekek 22%-át érinti. A fejezet kitér a fogyatékos gyermekek helyzetére is.

A 11. fejezet a szülőkkel való kapcsolattartást, a reszponzív együttműködést írja le.

A 12. fejezet pedig a pedagógusok reszponzív együttműködéséről szól. Szót ejtenek a szerzők a szakmunkásokról és a szakmai gyakorlatokról is.

Az irodalomjegyzék rendkívül gazdag, új, német és angol nyelvű, a témába vágó szakirodalmat vonultat fel. Külön sorolja fel az irodalomjegyzék azokat a többségében német nyelvű, gyerekeknek szóló, új és modern, a piacon jelenleg is elérhető képeskönyveket, amelyek a témával foglalkoznak. A 'legrégebbi' könyv 2000-ben jelent meg: ez a *Mese a vakondról, aki tudni akarta, hogy ki csinált a fejére* című gyermekkönyv, ami magyar nyelven is elérhető².

Összefoglalva: A szobatisztaság, helyesebben szólva a kiválasztási-autonómia kialakulásában a pedagógus segíti a gyermeket a bölcsődében is, jó esetben a szülőkkel együttműködésben. Ezen a hosszú, nem mindig könnyű úton segíti a pedagógust a recenzált könyv rengeteg praktikus jótanáccsal és friss kutatási eredmények ismertetésével. Ajánlom a könyvet minden bölcsődében, óvodában dolgozó szakembernek, pedagógusnak, a döntéshozóknak, az intézményfenntartóknak, a csecsemő- és kisgyermeknevelő alapszak hallgatóinak, valamint azoknak a szülőknek is, akik szeretnék lépést tartani az új pedagógiai nézetekkel, eredményekkel. Az ismertetett mű az ötödik könyv, ami az *Entwicklungs- und Bildungsort Kita* sorozatban megjelent a Herder Kiadó gondozásában: az eddigi kötetek témái voltak az evés, alvás, a harapás és a mikroátmenetek a bölcsődében.

Márkus Éva: <https://orcid.org/0000-0002-3571-8472>

² Werner Holzwarth (2013). *Mese a vakondról, aki tudni akarta, hogy ki csinált a fejére*. Pozsonyi Pagony Kft. (szerk.)